

Kossuth Lajos temetése

1894 március 20-án 11 óra előtt pár perccel Torinóban meghalt Kossuth Lajos. Halála nem volt váratlan, hiszen a 92 éves aggastyán már hosszabb ideje betegeskedett. Legyengült szervezetét március 14-én támadta meg az utolsó, a végzetes kór, a tüdőgyulladás. Az első táviratok éjjel körül értek Budapestre. A reggeli lapok már a gyászkeretes hírel jelentek meg. Amíg az ország megrendült, a miniszterelnököt, Wekerle Sándort baljós gondolatok gyötörték. Ő már tudta, hogy minden erőfeszítés hiába, mert a Kossuth Lajost engesztelhetetlenül gyűlölő Ferenc József nem hajlandó engedélyezni az állami temetést. Tisztában volt azzal is, hogy a kormányzót szinte határtalanul tisztelő nemzet és az eseményből politikai tőkét kovácsolni szándékozó ellenzék őt fogja felelőssé tenni ezért. Jól emlékezett rá, hogy 1890-ben, a megbuktathatatlanul tűnő elődje, Tisza Kálmán belebukott Kossuth állampolgársági ügyébe. Akkor Kossuth, a dualizmus kérlelhetetlen ellenfele, nem akart – különösen nem a számára megalázó kérvényezés útján – az Osztrák Magyar Monarchia állampolgára lenni. Hiába hívta fel azonban látnoki erővel a figyelmet arra, hogy a monarchia alig reformálható szerkezete hosszabb távon súlyos veszélyeket rejt magában a magyarság számára; intelmeivel még a rá hivatkozó ellenzéki politikusok sem tudtak mit kezdeni, hiszen a dualizmus felbontása illetve radikális átalakítása, ha ez a K. und K. hadsereg ellenében egyáltalán lehetséges lett volna, azonnali súlyos áldozatokkal, a relatív nagyhatalmi állás, a biztonságos határok, a gazdasági prosperitás és főleg a kárpát-medencei magyar hegemonia elvesztésével fenyegetett. Magyarország „törököt fogott vele” és reménytelenül a dualizmus foglya lett.

A rendkívül kényes problémát, tudniillik, hogy hogyan lehet épségben átevicckélni a nemzeti érzés szkülűlájja és az uralkodói ellenszenv kharűbisze között, Wekerle úgy próbálta megoldani, hogy titokban a fővárost kérte fel, hogy temesse el a díszpolgárát. Wekerle számára, aki Magyarország első polgári származású miniszterelnöke volt, különösen fájdalmas lehetett a Kossuth Lajos halálával érlelődő válság, hiszen mint „jó” politikus tudta, hogy Kossuth Lajos bizonyos gondolatainak elsikkasztására, az elvakult királyi tiltásnál sokkal finomabb és fájdalommentesebb módszerek is léteznek. Március 21-én azután a főváros rendkívüli közgyűlésén valóban saját halottjának nyilvánította Kossuthot és díszsírhelyet jelölt ki számára. Intézkedett a Turinba indítandó küldöttségről, a városnak küldendő köszöntőtáviratról, a koszorúkról, és a családnak szóló részvétnyilvánításból. A gyásznapokra a közgyűlés a város iskoláiban szünetet rendelt el, továbbá a Hatvani utcát átkeresztelte Kossuth Lajos utcára. Közben azonban a királyi elvárásoknak megfelelően a kormányzat gépezete is működésbe lépett. Az uralkodó személyes parancsa tiltotta el a temetésen való részvételtől a hadsereg tagjait, beleértve a tartalékos tiszteket is.

A miniszterek, a saját hivatali apparátusukon kívül, valamennyi közintézményt felszólították, hogy mellőzzenek mindenféle gyászmegnyilvánulást. Hasonlóan tett a katolikus egyház, elrendelve a harangozási tilalmat is. Miközben a város színházai és mulatói a gyászra való tekintettel mind bezártak, addig a „Nemzeti” és az „Opera” felsőbb utasításra előadásra készült. Az utcán a felháborodás nőtton nőtt. 21-én még csak fekete karszalagos polgári aktivisták igyekeztek lebeszélni a színházba igyekvőket, másnap már tüntetések robbantak ki. A felvonuló tömeg megtámadta és bezúta a gyászlobogó nélkül árválkodó intézmények ablakait. A belügyminiszter válaszul ostromállapotot hirdetett és katonaságot vezényelt az utcákra, de ez csak olaj volt a tűzre. A feldühödött emberek most a két állami színházat rohanták meg és bár az összecsapásoknak egy halottja, számos sebesültje és számtalan letartóztatottja volt, a tüntetők mégis győztek. A siker azonban nem tartott sokáig, mivel az elégedetten szétszéledő tömeg után a gyászlobogót ismét eltüntették a homlokzatokról. Az

összecsapások kiújulását most Wekerle előzte meg, aki a vérontás elkerülése érdekében elrendelte a zászlók kitűzését. A Függetlenségi Párt pedig ígéretet tett, hogy az ügyet másnap a képviselőház elé viszi. A képviselőház 23-án katonai kordon védelme alatt ült össze a Sándor utcában. Bánffy Dezső házelnök, hogy az ellenzéki követelésnek elébe menjen javasolta, hogy Kossuth érdemeit a jegyzőkönyvben rögzítsék, a képviselőház koszorút küldjön és küldöttséget delegáljon a temetésre. Az ellenzék azonban nem akart engedni a negyvennyolcból. Justh Gyula a Függetlenségi Párt részéről követelte, hogy Kossuthot a nemzet halottjának nyilvánítsák és érdemeit törvény rögzítse. A kormánypárt ezt nem fogadhatta el, így leszavazta, akárcsak a Nemzeti Párt kompromisszumos javaslatát, amely a temetési költségek képviselőházi átvállalását és egy Kossuth szobor felállítását irányozta volna elő. Az utca számára azonban ez az eredmény nem volt megfelelő, ráadásul a minisztertanács utasítására a sokat vitatott színházi zászlókat bevonták. Ki tudja mivé fajultak volna az események, ha Wekerle miniszterelnök ismét meg nem találja a kiutat a szorongatott helyzetből? Ösztönzésére ugyanis a Függetlenségi Párt rávette Kossuth fiait, Ferencet és Lajos Tivadart, hogy táviratot küldjenek Pestre, miszerint ha nem lesz nyugalom, úgy apjukat nem engedik hazaszállítani. A távirat mintegy varázstűtésre elcsendesítette a fővárost. Az ellenzék tehát nem használta ki a kormánypárt nehéz helyzetét, talán nem is véletlenül. Nem volt akadályja többé a temetésnek.

Március 28-án kb. 2500 fős küldöttség indult Torinóba Kossuth holttestének átvételére. Kossuth Lajos teste akkor már Torinó város protestáns templomában pihent, ahová, hogy a tumultust elkerüljék még 24-én éjszaka szállították át. Kossuth szemfedelét a hétfalusi csángók hímezték, a feje alá a monokiak hazai földet hoztak, míg szívére Rákóczi szemfedelének egy darabját borították. A sors különösége, hogy a nagy szabadságharcos előd egy évtized múlva, 1906-ban megkapta az állami temetést, és a dinasztia megbocsátását is.

Az olaszok mintha saját nemzeti hősiüket temették volna, – talán így is volt – nagy pompával búcsúztak. Több mint 300 ezer ember kísérete a gyászinduló hangjainál a templomtól a pályaudvarig a nagy forradalmárt. Az egyszerű olaszokon kívül itt voltak Garibaldi vörösinges harcosai, a szabadkőművesek, a városok és a kormány képviselői, de részvét táviratot küldött I. Umberto király is. A fekete drapériával bevont különvonat, amely Kossuth holttestén kívül magával hozta a kormányzó Itáliában elhunyt feleségének és Vilma lányának földi maradványait is, 23-án este 9 órakor indult útjára. A vonaton csak a családtagok, Kossuth orvosa és olasz inasa utazott, míg az átvevő küldöttség előre ment a magyar határra. Kossuth vonata lassan haladt, mivel az útbaeső olasz városok, a polgármestereik vezetésével sorban tisztelegtek előtte, megszámlálhatatlan beszédben méltatva érdemeit a gyászbaborult vasútállomásokon. Mennyire eltért ettől az útvonal osztrák szakasza. A csendőrök már jó előre kiürítettek minden állomást, és senkit sem engedtek a szerelvény közelébe. A vonat eredetileg Fiumén keresztül érkezett volna magyar területre, de Ferenc József közbelépésére, mivel Vilmos császár éppen Abbáziában tartózkodott, az útvonalat meg kellett változtatni. Csáktornyan, az első magyar állomáson így is hatalmas tömeg várta a szerelvényt, és ez így volt később mindenütt, Nagykanizsán, Siófokon, Polgárdin, Székesfehérváron, Velencén és Martonvásáron. Március 30-án délután 3 órakor a nyugati pályaudvaron a hazaérkező küldöttség vezetője átadta a székesfehérvárosi képviselőjének a koporsókat. Kossuth feleségének és leányának hamvait a terézvárosi templomba vitték felravatalozni, majd másnap innét temették el őket.

Kossuth koporsóját hatfogatú halottas kocsira emelték, amelynek oldalt lógó 5-5 szalagját jobbról az országgyűlési képviselők, balról pedig a főváros törvényhatóságának képviselői vitték felváltva a Váci körúton (Bajcsy-Zsilinszky út), Deák-téren, a Károly és a Múzeum körúton keresztül egészen a Nemzeti Múzeumig. Az előcsamokban

felállított ravatalnál péntek esti 7 órától szombat éjfélig lehetett a kegyeletet leróni. Olyan sokan jöttek az ország minden részéből indított különvonatokon, vagy szekereken, sőt gyalog, hogy a városban minden szálláshely megtelt és sokan az utcán éjszakáztak. A Múzeum csarnokában 4-4 borszeszlámpa és 92 gyertya lángja világította meg a ravatalt, a köréje állított örökzöldeket és a koszorúk tömegét. A koporsóra fejéhez azonban csak a család, míg jobb oldalára Torinó, bal oldalára Türr István, a lábához pedig a Függetlenségi és a 48-as Párt koszorúja került. A végső szertartások április 1-én délelőtt 10 órakor kezdődtek. Az evangélikus szertartáson kívül Gerlóczy Károly a város, Jókai Mór pedig a képviselőház részéről tartott búcsúbeszédet, amelyben jellemzően, csillogó szónoki bűvészmutatványokkal igyekezett összekötni Kossuth emlékét a dinasztiahűséggel.

A Budai Dalárda által énekelt szózat után a koporsót nyolcvanas halottas kocsira tették és összeállt a kíséret is. Elöl a rendfenntartó lovasok, és a lámpavívők mentek, majd a zászlóval és jelvényvel megjelent küldöttségek, testületek, egyesületek, körök, kaszinók következtek. Őket követte a 18, koszorúval megrakott kocsi. Ezután a '48-as honvédek csoportja, a főváros tisztviselői és hivatalnokai, Budapest gyászszázlájával és a sírkerszetet vívő, két díszőrrel követték. A papság a halottas kocsi előtt haladt. A kocsi után mentek a családtagok, majd a törvényhozás, Pest vármegye, az Akadémia és más megyei és városi küldöttségek, köztük külön Monor és Tállya községek képviselői. (Az utóbbiban keresztelték Kossuthot.) A kíséret végén az Ügyvédi Kamara, a Kereskedelmi és Iparkamara, az Országos Iparegyesület küldöttsége haladt. A kíséretet záró lovascsapat mögött pedig vagy másfél kilométer hosszúságban hömpölygött, kígyózott a gyászolók sokasága, majd az egész nemzet. Számukat a kortársak csaknem félmillióra becsülték. Ez volt talán a dualizmus legnagyobb demonstrációja. „Temetni vizik a függetlenséget” – kesergett valaki találón.

Az államhatalom viszont nem vett részt a nemzet gyászában. Hiányzott a menetből a hercegprímás, a miniszterelnök, a miniszterek, a főpolgármester (noha Kossuthot a főváros temettel), a főispánok, az egri érsek és a szepesi püspök kivételével a püspöki kar, a hadsereg képviselői és a legtöbb arisztokrata. Számukra Kossuth holtában is a forradalmat jelentette. A menet néma csendben a Múzeum és Károly körúton, az Andrássy úton, a Teréz és Erzsébet körúton, a Kerepesi (Rákóczi-út), és a Köztemetői úton (Fiumei út) keresztül érkezett el a Kerepesi temetőhöz. Ide már csak a kíséret juthatott be. Mögöttük a kapukat bezárták. A sírnál a búcsúztatást Sárközy Sámuel evangélikus püspök, a '48-as honvédegyelet, a Függetlenségi és '48-as Párt, valamint az egyetemi ifjúság szónokai mondták el. A „nagy hontalan”, ahogy Kossuthot utolsó éveiben nevezték, hazatért tehát.

A hármaskoporsóját, amelyre Monok és Tállya földrögeit, valamint a magyarországi lengyelek töviskoszorúját tették, a Budai Dalárda énekhangjai mellett bocsátották a sírba. A hosszút út azonban még ezzel sem ért véget. Röviddel a temetés után ugyanis Bathányi Géza, Széchenyi Béla, Eötvös Lóránd és Tolnai Lajos vezetésével országos bizottság alakult, amely a nemzet adakozásából méltó mauzóleum építését tűzte ki céljává. A szükséges pénz össze is gyűlt, pályázaton kiválasztották a legjobb tervet Kossuth születésének 100. évfordulóján az ideiglenes sírtól nem messze letették a monumentális emlékmű alapkövét, amely 1906-ban elkészülve, végleg befogadta Kossuth Lajos földi maradványait.

Baják László

IRODALOM:

A korabeli sajtóbeszámolóok gyűjteményét lásd: Kossuth emlékalbum. Kossuth Lajos halála és temetése. Szerk. *Kovács Dénes*. Bp. 1909 – *Szegfű Gyula*: Az öreg Kossuth 1867-1894. In: Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Bp. 1952. – *Vas Zoltán*: Kossuth Lajos élete I-II. Bp. 1965. II. köt. 866-875. pld. – Magyarország története 1890-1918 7/1 kötet 94-96. old. (A vonatkozó rész Hanák Péter munkája)